

Meša Selimović

OSTRVO

Beograd, 2014.

PROGONSTVO

Kuća je na kraju punte, u rijetkoj borovoj šumi, na ostrvu. Sasvim blizu groblja, daleko od malog ribarskog naselja. Tu, nadomak mora, blještavog ljeti, tmurnog i sivog zimi, žive njih dvoje, godinama, suviše dug niz godina, mogli su i da zaborave sve što je bilo, jer je bilo davno, ali nisu zaboravili, osuđeni na sjećanje.

Njegovo je: mreža, čamac, ribe, govori, tuga i bijes, lutanje po ostrvu.

Njeno je: kuhanje, čišćenje, cvijeće, kokoši, klavir o kojem sanja, trpljenje i sjetno sjećanje.

On mrzi svoje ribe, i kaže: sutra ćemo kokoš za ručak. Ona je razumnija, kaže: radije ribu.

On odlazi čamcem, daleko od ostrva, na pučinu, osjeća se usamljen i slobodan, ili u šumu, u tamu, u noć, voli kad je nevrijeme, vjetar i talasi, i drži neodržane govore, baca u vjetar

poneku riječ, uzvik, neku krnju rečenicu, i više osjeća nego što kaže.

Ona večeras ima špansku frizuru i okrugle minduše, prije trideset i pet godina s tom frizurom i tim mindušama svirala je Šopenovu mazurku na jednoj dobrotvornoj zabavi, načelnik je bio oduševljen, pogladio ju je po obrazu, svirala je tu mazurku često, na mnogim priredbama, o svim državnim praznicima, pred svim uglednijim ljudima u gradu. Zato je voljela da oživljava ta lijepa sjećanja na vrijeme kad je snažno doživljavala život. Zato jedva čeka da on ode na more ili u selo, sjedne na rub hoklice, i po ivici kuhinjskog stola prebire odrvenjelim prstima, zamišljajući tastaturu i zvuk klavira, i ugledne goste što je slušaju, njiše se sablasno po ritmu muzike iz snova, sasvim lagano, zatvorenih očiju, očekujući onaj daleki pljesak kao smisao koji ne gubi značaj ni poslije toliko godina, i zamišljajući mnoge poglede uprte u nju s divljenjem. Toliko je lijepo da joj se plače.

O, šta je ona mogla da bude!

O, šta je on mogao da bude!

Usud im nije dao, spriječio ih je život.

Daleko preko mora svijetli grad hiljadama sijalica u noći.

Oni sjede odvojeni, gledajući grad.

Cvrčak cvrči pod kamenom, glasi se ćuk u maslinjaku pod brdom.

On mrzi njenu špansku frizuru, zalizanu, s bijelim korijenom izrasle kose, lud je od bijesa kad je vidi. Naročito neposredno nakon svojih govora, poslije se primiri.

Često su vodili isti razgovor, i dobro je što su mogli išta da govore.

– Užasna ti je frizura – kaže on mirno, potiskujući bijes, odlazeći ga: šteta da se razgovor odmah prekine, bolje da se dešava i nešto neprijatno nego ništa.

– Lijepo mi stoji – odgovara ona strpljivo. I misli tako. Nikad ne prasne, draže joj je da bude mučenica.

– Izgledaš kao čudo.

– Oči su ti ružne. I misli. Pa ne vidiš ništa lijepo.

– Ostarila si. Farbaš kosu da se ne vidi koliko si posijedila.

– Sve žene farbaju kosu.

– Ne sve. Samo one koje žele nešto da sakriju. Ti hoćeš da sakriješ starost.

– Zbog tebe sam se ofarbala. Da budem ista kao onda.

– Ništa ne može biti isto.

– Svirala sam Šopena, gledao si me, slušao, kao i ostali. Bio si oduševljen. Svi su bili oduševljeni. I sad vidim kako im oči sjaje.

– Ne sjaje više.

– Još sjaje, ništa se nije promijenilo.

– Pomrli su, gotovo svi.

– Sve je sačuvano u mome sjećanju.

– Voliš fantome?

– Ne volim fantome. Volim ono što je bilo.

– Promijeni frizuru!

– Zašto, dragi?

– Ne zovi me dragi.

– Zašto, dragi?

- Stavi običnu frizuru!
- Večeras je ravno trideset pet godina od onog koncerta.
- Zar se ne možeš podsjetiti nečim drugim?
- To mi je jedino ostalo.
- Ništa ti nije ostalo.
- Hoćeš li vina, dragi?
- Neću vino.
- Malo će te razgaliti.
- Neću da me išta razgaljuje. Hoću da mi bude teško.
- Imamo pun demižon. Crnog. Dala sam jednu staru haljinu.
- Strašno izgledaš. Nikad nisi dobro svirala.
- Ne budi zao. Imala sam strasti.
- Prevario sam se u tebi.
- I ja sam u tebi, dragi.
- Sve sam napustio radi tebe.
- Ti si napustio ono što si želio, ja ono što sam imala.
- Htjela si ovu glupu kuću.
- Htjeli smo, dragi.
- Sad nemamo kud. Vezani smo kao za grobnicu.
- Gledamo grad. Svako veče.
- Mogao sam da budem političar u gradu, da nije bilo tebe.
- Nisi mogao da budeš političar, suviše si impulsivan.
- Dobar sam govornik.
- Samo si jednom govorio u vijeću. Rekao si tri riječi.
- Ništa nećeš da mi priznaš.
- A šta ti meni priznaješ?
- Skućila si me, uništila. Rastavićemo se.

- Kako ti odlučiš, dragi.
- Djecu ti ne dam.
- Djeca su moja.
- Neka sama odluče.
- Jesu li djeca dobro, dragi?
- Dobro su.
- Jesu li unuci dobro?
- Unuci su dobro. Narasli su. Idu u školu. Dobro uče.
- Veselo je s djecom.
- Zašto nisi htjela sa mnom u grad, draga?
- Bila sam bolesna, dragi. Znaš kako me je stezalo u grudima.

A mučila me je i žuč.

- Sjećam se.
- Nije trebalo ni ti da ideš.
- Možda imaš pravo.
- Drugi put te neću pustiti.
- Zašto oni ne vole kad mi dođemo?
- Kad ja dođem, oni vole.
- Prošle godine si se brzo vratila. Kao ja sad. Pobjegla si.
- Gledaju ravnodušno. Gledaju ljutito. Nemaju mjesta, kažu.

Nemaju vremena, kažu.

- Dobro vam je tamo na ostrvu, kažu.
- Veseli su kad polazimo ovamo.
- Zašto su takvi?
- Sva su djeca takva.
- Nisu sva. Oni liče na tebe. Zato su takvi.
- Zar sam ja bezdušna?

- Kako možeš reći da su djeca bezdušna?
- Ja to nisam rekla.
- Oni su sebični. Kao i ti.
- Kao i ti.
- Kao i mi.
- Kao i svako.
- Ja nisam sebičan.
- Nisi, dragi.
- Nisi ni ti.
- Nisam, dragi.
- Stavi španske minduše. Sviraj malo Šopena.
- Ne, dragi. Hoćeš da se ljutiš, da me još više mrziš.
- Neću večeras.
- Zašto nećeš večeras?
- Zbog djece.
- Potrebni smo jedno drugome. Nas dvoje. Nikoga nemamo.
- Ni sebe nemamo.
- Mislićemo da imamo.
- Treba tako da mislimo.
- I jeste tako.
- Naravno da jest.
- I djeca su nam dobra.
- Možda nisu dobra, ali nas vole.
- Vole nas, samo nemaju vremena.
- Ni mjesta. Usko je. Sve je uže.
- Sve je bliže.
- Bojiš li se groblja? Suviše je blizu nas.

– Bojim se. A ti?
– I ja se bojim.
– Čega?
– Groblja, smrti, starosti, života.
– Hoćeš li vina, dragi?
– Neću. Neka me boli. Kad pijem, zaboravim, pa me ne boli.
– I treba da zaboraviš.
– Ne treba da zaboravim. Neću da zaboravim. Ako zaboravim, pomiriću se. A ja neću da se mirim. Hoću da bude ono što želim.

– Želiš da budeš sam, dragi.
– To je moja stvar.
– Ali ja ne želim da umrem, dragi.
– Znam. Niko ne želi.
– Zašto si tako zao, dragi?
– Zato što mi je teško.
– Onda će ti biti još teže.
– Otići ću odavde.
– Kuda ćeš otići?
– Kud bilo. U svijet.
– Hoćeš li vina, dragi?
– Daj!

Pio je i ćutao, gledao svjetla u gradu, gasila su se postepeno, kao i on, nisu se sva ugasila, kao ni u njemu: držala ga je nada da će mu jednom biti bolje.

Samo da ostane sam, bez obaveza, bez okova, bez prikovanosti za ovu stijenu i za ovu tugu što ga pritiskuje. On nije maslina

što se cijelog života ne makne s mjesta na koje je sudbinom osuđena, već čovjek koji nigdje ne smije da pusti korijenje.

Ujutro je otišao po ribe preko noći uhvaćene u vrše, i vratio se s obale, nije smio na nemirno more, pošao je u selo da upita iskusnije mještane kakvo će vrijeme biti danas i sutra.

Nije ga bilo u sobi, u krevetu, kad je ustala. Nije svratila u kuhinju, ostavljala je sebi makar malo nade.

Gdje je? Je li na moru? Odnio je vesla.

More je nemirno, udara o stijene, razbija se u snažne mlazeve i milione kapljica. Razbiće i njega, raskrojiće ga pobjesnela voda kao čekićem i makazama, ostaće zgnječen i isječen na šiljatom kamenju more će ga upiti u sebe jednim srkljajem, ribe će ga pojesti, nikad više ni on ni ona neće jesti ribu.

Pošla je uz obalu, jaki talasi su je prskali.

Gdje si, dragi?

Gdje si?

Trčala je obalom: gdje si?

Nigdje ga nema: ima nade.

Došla je do vrha punte: talasi, nevrijeme, poludjela voda, niko se iz ove paklene sile ne bi mogao izvući. Kako bi se mogao spasti?

Gdje si? – više piskavo, gušeći se od uzbuđenja.

Žurila je kroz šumu: možda je tu.

Gdje si?

Nigdje ga nema.

Lijep bi mu sprovod priredila, makar i bez njega, ako joj ga more ne bi vratilo. Dva popa bi dovela da mu čitaju opijelo,

najljepši vijenac od vještačkog cvijeća kupila bi da se baci na pučinu, i svaki dan bi donosila struk poljskog svijeća, sjećanje na vrlog pokojnika. Sve dok ne bi prešla djeci. A možda bi sama iznajmila mali stan, živjela bi od njegove penzije, ovo bi prodala...

Izvadila je iz dubokog džepa stari molitvenik, sav iskrzan, požutjelih listova; čudno pisan, ali se ona vremenom naviknula, a vadila ga je samo u izuzetnim prilikama, i pobožno pročitala:

*Bog ljubav jest,
i ko pribiva u ljubavi,
u Bogu pribiva,
i Bog u njemu.*

A kad je vidjela Ivanove duge noge na klupi u kuhinji, ponizno je pognula glavu i rekla pokorno: „Hvala bogu!“

I pošla da pusti kokoši iz kokošinjca iza ljetne kuhinje.

ODUŠEVLJENJE

Jara, ljeto, praznina.
Dosada mili dvorištem, kao stara mačka, bezvoljno puzi
po svim kutovima, vonja zamorom.

Debeli polivinilski listovi cvijeća zrače tamnozelenom rav-
nodušnošću.

Mačka grije svoje blagoslovljene trbuhe (mačak ih je blago-
slovio) na vrelim pločama.

S vrole murve padaju s pljeskom velike zgrudane kapi krvi.

Žena sjedi na kamenoj klupi, nagnula je ružičasti razdjeljak
nad knjigom, nad lijepim pričama o ljubavi, naočari su joj pali
u krilo, spava.

Prozori, zaslijepljeni suncem, žmirkaju na pučinu, osuđeni
na dosadu vječno iste slike koju gledaju.

Ukopani nevidljivim nogama u kamen, borovi miruju, klo-
nuli od nepokretnosti.

Cikade uzalud dižu ciktavu uzbunu.

Usred uvale stoji nepomična barka, u njoj nešto slično čovjeku, mrtvo, ubijeno vrelinom.

Magarci u selu ne njaču, djeca ne viču, žene se ne svađaju.

Na pučini samo ljutit odsjaj, u vazduhu tromе vrole struje, na nebu olovna pustoš.

Još samo mali napor sunca, samo za stepen viši napon, i sve će iz tromog sna preći u smrt, kokoši će se ukočiti s kljunom zabodenim u kamen, mačka će prestati da diže mijeh svoga trbuha, naglo će se prekinuti cika cvrčaka, žena će prestati da pukće bezubim ustima.

Samo još malo, samo malo više mrtvila i praznine.

On stoji mlitavo oslonjen na ogradu, zagledan u grad nevidljiv od jare.

Ružna slika.

Mučna je već i ova umrtvljena stišanost.

Pakosno i bez volje, tromo kružeći očima bez snage, čekao je i želio da se nešto desi, da udari grom, da se sruši krov, da neko umre od straha.

Pala je saksija s tuberozom.

Žena se trгла:

– Šta se desilo?

– Ništa.

– Uplašila sam se.

– Čega?

– Čula sam neki udar.

– Sanjala si.

- Nisam ni spavala. Mislila sam o knjizi. Divna je.
- Spavala si.
- Samo sam sklopila oči. Tako bolje razmišljam.
- Hrkala si.
- Ne, nije istina.
- Bio sam dole pored mora. Odozdo se čulo.
- Pretjeruješ, dragi.
- Razbila se saksija s tuberozom.
- Neka je. Ne smeta.

Pokvarila mu je zadovoljstvo. Kako je moguće da joj je svejedno?

- Mislio sam da voliš taj cvijet.
- Nikad ga nisam naročito voljela.
- Čudno. Zašto si ga onda toliko zalivala?
- Učinio si to iz pakosti, je li, dragi?
- Zašto bih učinio iz pakosti?
- Zato što ti je dosadno.
- Tačno. Dosadno mi je.
- Zašto nešto ne radiš?
- Nemam šta da radim. Šta mogu da radim što bi imalo nekog smisla?
- Šta bilo.
- Da dubim na glavi?
- Ljudi dube i na glavi.
- Molim te, pa to je glupo.
- Zašto ne čitaš? Uzmi od Ružića neku knjigu.
- Neću.

- Idi na more, okupaj se.
- Neću.
- Da skuham kafu?
- Osušice se korijenje tuberoze. Bila bi šteta. Lijepa je, kao somot. Uvijek si voljela tu boju. Zašto sad kažeš da ne voliš?

Ustala je uzdahnuvši, umorna od njegovih pakosnih riječi, i sagla se da pokupi pjeskovitu zemlju i leš dragog cvijeta nemotno ispružen na vreloj ploči kaldrme.

Ipak mu je žao: sagnuo se da pomogne.

- Bilo je slučajno, nisam htio.
- Ne mari.
- Donijeću drugu saksiju.
- Ti si mali zločesti dječak. Sad se kaješ.

Eto, sve je pokvarila. Uvijek sve pokvari svojim nemogućim načinom, svojom šiparičkom infantilnošću, strašnom u bezubim ustima. Zašto ne čuti, zašto ne zatrese glavom, tobože prijeteci, zašto ne kaže samo kratko, jednostavnu riječ, to bi bilo dovoljno.

Osjetio je okus bakra na npecu, mučninu u stomaku, težinu u srcu: krhki pupoljak dobrote, nejak i tanušan, naglo je uvenuo ne pokazavši nijednu svoju laticu.

I njena raznježenost se smežurala, povukla, kao puž, neprihvaćena i povrijeđena. Opet je prihvatila svoje trpeljivo pristajanje, svoje dobrovoljno mučeništvo. A znala je i da je pokvarila njegovu dobru volju, ali nije mogla da se uzdrži od tih izliva nježnosti. Sad je željela da sve popravi:

- Neka, dragi, ja ću donijeti saksiju.

On je već zaboravio na svoju riječ, ali sad nije htio da popusti:

– Ne! Rekao sam, i donijeću!

Htio je da bude uvrijeđen i nesrećan. I bio je.

Donio je vazu iz šupe, a onda otišao do mora.

Stao je u mrtvu vodu.

Lijeno je mislio: more – staza bez prepreka, put bez granica, majka širine, otac slobodnog lutanja.

Otići će morem u nepoznato. Jednom.

Ostaviće ovu vrelu kamenu liticu na kojoj

i gušter izdiše,

i ovu sprženu tvrdu travu bez sokova, oko

koje se samo guje uvijaju,

i ovu ružnu kuću u kojoj radost zamire,

i ovaj mrtvi kraj u kojem plemenitosti nema, ni ljubavi, ni želje čak.

Neću da se pretvorim u suri kamen.

Zagazio je u plicak, i zastao, obuhvaćen morem do članaka.

Otići ću jednom.

Kuda?

Ma kuda.

Kada?

Nikada.

Čim đavo preciznosti došapne vrlo određena pitanja, maštanje prestaje. Ostaje tuga.

Ostaje život oko nas.

Nevrijeme se spremalo negdje u daljinama, u visinama, u dubinama, šteta bi bila ako zaobiđe otok, neka samo popusti omorina, neka se samo nešto desi.

Čuo se uzdah u vrhovima borova, more je počelo polako da se ljulja, razdraženo, još bez vidljivog pokreta, mirno na površini. Tanka hladna struja vjetra, kao ledeni končić, probila se kroz užareni vazduh.

Nestalo je sunca, nestalo je sjenke. Nebom se protegnula sivožuta izmaglica.

Gdje je brodić iz uvale, vidio je kako stoji kao priboden. Sigurno se vratio u luku, primijetio je da se sprema oluja.

Iz luke se čuo otegnut uzvik: aaa! Kao čuđenje.

Uplašen ženski glas zvao je nekoga.

Glas je uporno zvao nekoga ko ne čuje, možda je zaspao.

On se popeo na kamen iznad vode.

Izvan uvale, daleko na slobodnom moru, opazio je brodić na uskomešanoj vodi, pramcem okrenut selu u luci. Izgledalo je da se ne miče, ponekad bi samo bljesnulo mokro veslo, nemoćno u vodi što vri, onda bi ga nestalo, kao da je potonuo, i opet bi uzjahao na greben talasa, osuđen da se diže i spušta, da se njiše između neba i mora, nemoćan da se iščupa iz kandži duhova oluje, nespreman da im se preda.

Počelo je da zvoni malo zvono s tornja seoske crkve. Njegov tanki cilik liči na uplašeno dječje vrištanje.

Odavno je već na ostrvu, zna šta znači ovakvo iznenadno nevrijeme: uplašilo ga je pričanje ljudi više nego ono što je vidio i doživio.

Sastavio je dlanove oko usta i pokušao da nadviče tutanj mora, sve jači, sve strašniji:

– Eeej, vrati se!

Zakašljao se od naprezanja, ali je pokušao ponovo, čim se smirio:

– Eeej, vrati se!

Bilo je besmisleno, ali lijepo. Po mahanju nemoćnih vesala što su neprestano gubila uporišta, a i po onome što svako zna, sigurno je čovjek želio da se vrati, nije ga trebalo dozivati. A bilo je i nekorisno: nije se moglo čuti.

A opet je vikao.

Eej, eej, eeeej!

Saučestvovao je. Bio je uzbuđen svojom plemenitošću, žalio je čovjeka:

takva smrt, strašno, budala, zar nije vidio da se sprema oluja!

Sav je bio u toj nesreći. Pokrenuo je sam sebe, bilo mu je i teško i ugodno, zbog tuđe nesreće i zbog svoje dobrote. I znao je: mora nešto učiniti.

Žurno se popeo uz kamenitu stazu, prošao kroz dvorište, viknuo ženi da skloni stvari u kuću jer dolazi oluja. Ona je već sve sklonila. Upitala ga je:

– Kuda to žuriš?

– Čovjek je na otvorenom moru.

– Pa šta ti možeš?

– Mora mu se pomoći.

– Kako ćeš mu ti pomoći?

Nije znao kako će pomoći, ali će nešto učiniti. Ovakve nesreće se ne dešavaju svaki dan, niti se ovakve prilike pružaju često. Često smo samo zli ili ravnodušni; jednom se treba iskupiti. A skeptici, kao njegova žena, pitaju: kako?